

Brygida Solga

Politechnika Opolska
Wydział Ekonomii i Zarządzania
Katedra Polityki Regionalnej
brygidasol@wp.pl

ZNACZENIE MIGRACJI ZAGRANICZNYCH W ROZWOJU REGIONALNYM W POLSCE

Streszczenie: Po dekadzie członkostwa w Unii Europejskiej i otwarcia europejskich rynków pracy dla Polaków wzrosło znaczenie migracji zagranicznych i ich skutków dla rozwoju poszczególnych regionów. Ocena migracji zagranicznych w kategoriach szans i zagrożeń dla rozwoju regionów, mimo iż niejednoznaczna, właściwie stawia współczesne wyjazdy i ich skutki w świetle zagrożeń rozwojowych. Oddziałują zatem bardziej takie konsekwencje migracji jak: utrata kapitału ludzkiego i społecznego, spadek populacji i zniekształcenie struktury wiekowej, deficyty w zasobach pracy, odpływ osób wykształconych i pracowników określonych branż oraz obniżenie wielkości budżetów samorządowych. Mimo dokonującego się dzięki migracjom transferu dochodów, podniesienia poziomu życia i zamożności rodzin migranckich, zmniejszenia skali bezrobocia oraz wzrostu kompetencji zawodowych migrantów, siła oddziaływania pozytywnych konsekwencji migracji jest wyraźnie mniejsza.

Słowa kluczowe: migracje zagraniczne, rozwój regionów, członkostwo w Unii Europejskiej.

Wprowadzenie

Podstawową przesłanką skłaniającą do podjęcia powyższego tematu jest obserwowany wzrost skali i znaczenia migracji zagranicznych w coraz większej liczbie regionów w Polsce. Do momentu wejścia kraju do Unii Europejskiej w 2004 r. odpływ zagraniczny miał istotne znaczenie dla rozwoju regionalnego w zaledwie kilku województwach. Znaczący oraz permanentny odpływ ludności skutkował w nich zmianami uwarunkowań rozwojowych w kategoriach demograficznych, społeczno-kulturowych i gospodarczych. Po akcesji sytuacja w tym

zakresie zmieniała się zasadniczo. Do województw, które charakteryzowały się ugruntowaną tradycją odpływu migracyjnego i dobrze rozwiniętymi sieciami powiązań migracyjnych dołączyły regiony, które do tej pory z wyjazdami związane były w niewielkim tylko stopniu.

W artykule zakłada się hipotezę, iż w związku ze zmianami w przestrzennym wymiarze migracji zagranicznych nowego znaczenia nabiera regionalny kontekst procesów migracyjnych oraz kształtowana przez państwo i jego organy polityka migracyjna, która powinna uwzględniać uwarunkowania regionalne procesów migracyjnych.

Artykuł opiera się na wynikach badań realizowanych w ramach projektu NCN pt. *Znaczenie migracji zagranicznych w rozwoju regionalnym* [Solga, 2013]. Ich celem była ocena miejsca i znaczenia migracji zagranicznych w rozwoju terytorialnym dokonana z punktu widzenia opinii przedstawicieli władz lokalnych (wszystkich gmin województwa opolskiego) i regionalnych (wszystkich polskich województw) oraz innych podmiotów (zwłaszcza instytucji rynku pracy i pomocy społecznej)¹.

1. Konsekwencje migracji zagranicznych w opinii przedstawicieli władz lokalnych w województwie opolskim

Badania prowadzone we wszystkich gminach województwa opolskiego pozwalają dokonać ilościowej i przestrzennej oceny skutków migracji zagranicznych. Analiza szerokich i złożonych implikacji tych wyjazdów objęła wymiar ekonomiczny, demograficzny oraz społeczny i jednocześnie pozytywny oraz negatywny – z punktu widzenia rozwoju lokalnego – aspekt tego zjawiska.

Skutkami migracji zagranicznych o charakterze ekonomicznym, które zaobserwowano na zdecydowanie największym obszarze województwa opolskiego, są transfer pieniędzy zarobionych za granicą (80% gmin) oraz wzrost jakości życia i zamożności rodzin migranckich (70%). W równie wielu gminach (79%) budowane i remontowane domy migrantów zwiększają wartość terenu, na którym są zlokalizowane, co także oceniono jako pozytywny skutek migracji. Element, który obok transferu środków dewizowych często wskazuje się jako ważny efekt wyjazdów zagranicznych, a mianowicie zmniejszenie bezrobocia, również znajduje szerokie odniesienie do płaszczyzny lokalnej. W ponad połó-

---

¹ Badania przeprowadzono z marszałkami (lub wskazanymi przez marszałków ekspertami) wszystkich (16) województw w Polsce oraz z prezydentami/burmistrzami/wójtami lub wskazanymi przez nich przedstawicielami władz lokalnych wszystkich (71) gmin województwa opolskiego.

wie opolskich gmin (61%) zależność ta została wyraźnie zaobserwowana, przede wszystkim w gminach posiadających długie tradycje migrowania w środkowo-wschodniej części regionu. W tym kontekście migracje zarobkowe oceniane są jako czynnik absorbujący część zasobów pracy, który odciąża lokalne rynki pracy i wpływa na łagodzenie nacisków na pracę, zwłaszcza że migrują głównie osoby młode i w wieku produkcyjnym. Stosunkowo szeroki zasięg oddziaływania migracji na rozwój lokalny wiąże się także ze wzrostem popytu na określone towary i usługi ze strony migrantów i ich rodzin, choć *de facto* w sposób zauważalny zaobserwowano go na obszarze 42% gmin.

Zdecydowanie mniejsze znaczenie dla rozwoju lokalnego ma natomiast przedsiębiorczość migrantów powrotnych. O ile bowiem w prawie 2/3 opolskich gmin (61%) potwierdzono fakt zakładania przez osoby powracające z zagranicy działalności gospodarczej, to jedynie w 34% z nich zaobserwowano wzrost liczby takich firm. W sytuacji, gdy migracja powrotna nie ma istotnego znaczenia w sensie ilościowym, wyraźnie widoczną w ok. 1/3 opolskich gmin aktywność gospodarczą osób powracających z pobytu za granicą należy jednak uznać za pozytywne zjawisko, tym bardziej że na ogół są to bardzo dobrze prosperujące firmy.

Trudno określić, w jakim stopniu mamy do czynienia z tzw. efektem *moral hazard*, niewątpliwie jednak także w regionie opolskim rodziny migrantów ograniczają swoją aktywność zawodową i zarobkową, licząc na stałe zabezpieczenie swojego bytu z zagranicznych dochodów. O ile zatem transfery finansowe do regionu pochodzenia mają znaczny pozytywny wpływ na poziom życia rodzin emigrantów, o tyle jednocześnie prowadzą one do wzmocnienia wśród nich postaw bierności zawodowej i społecznej.

Niewątpliwą korzyścią dla rynku pracy jest natomiast powstawanie firm, których działalność nastawiona jest na obsługę migrantów. W regionie opolskim tego rodzaju infrastruktura powstaje w 20% gmin, a tworzą ją głównie firmy pośrednictwa pracy i transportowe (po ok. 33%) oraz doradztwo i obsługa prawna w zakresie rozliczania zagranicznych dochodów (29%).

Spośród negatywnych ekonomicznych następstw migracji zagranicznych powszechnie odczuwalne jest osłabienie potencjału rozwojowego o osoby młode i przedsiębiorcze. Strata ta zauważalna jest w ponad 3/4 opolskich gmin (77%). W połowie (46%) wyjazdy w sposób wyraźny obniżają stan budżetów gminnych, gdyż osoby pracujące za granicą nie płacą podatków w kraju, jednocześnie 39% spośród nich odnotowuje wzrost wydatków na opiekę socjalną samotnych członków rodzin migrantów (np. starszych rodziców).

Często analizowany w kontekście strat z tytułu migracji zagranicznych problem deficytu zasobów pracy spowodowany wyjazdami specjalistów i osób wy-

kwifikowanych dostrzegany jest na obszarze 25% opolskich gmin. Biorąc pod uwagę fakt, że na wielu lokalnych rynkach pracy emigracja objęła ponad 20% zasobów pracy, a wyjazdy kadr kwifikowanych z wyższym wykształceniem dotyczą niemal 13% ogółu zatrudnionych z dyplomami uczelnianymi, sytuacja ta poważnie osłabia jakościowo czynnik ludzki w regionie opolskim, zmniejszając szanse na kreowanie twórczych postaw i inicjatyw gospodarczych.

Na płaszczyźnie skutków demograficznych w zdecydowanie większym stopniu odczuwalne są straty niż korzyści. Na niemal całym obszarze regionu opolskiego (85% gmin) ma miejsce spadek populacji mieszkańców będący konsekwencją emigracji. Nie bez wpływu na możliwości rozwojowe gmin pozostaje zniekształcenie struktury wieku populacji. W opinii przedstawicieli władz lokalnych w niemal 60% gmin przeważają ludzie starsi, a w prawie 40% z nich deformacje tego typu są wyraźne. Równie niekorzystnie należy ocenić zaobserwowane w ponad 40% gmin zjawisko przerywania edukacji lub braku jej kontynuacji przez młodzież wyjeżdżającą za granicę. Strat demograficznych nie rekompensuje jednocześnie wzrost kompetencji zawodowych i kwifikacji migrantów (pozytywnie oceniony na obszarze prawie 60% gmin), przynajmniej dopóty, dopóki kapitał ten nie zostanie w większym niż dotychczas stopniu przetransferowany w rozwój małej i średniej przedsiębiorczości w regionie opolskim.

Aspekty społeczne migracji najczęściej mają związek z osłabieniem więzi rodzinnych, często wskutek długoletniego pobytu za granicą członka rodziny. Sytuacja tego rodzaju zauważalna jest na obszarze 82% gmin. Widoczny jest też problem tzw. sieroctwa migracyjnego, który dotyczy w sposób szczególny dzieci migrantów pozostawianych pod opieką dalszej rodziny (70% gmin).

Ramka 1

Próba bilansu wpływu migracji zagranicznych na rozwój w ocenie przedstawicieli władz lokalnych województwa opolskiego

„Nie wiem, nie umiałbym tego zmierzyć [tj. dokonać jednoznacznego bilansu – przyp. B.S.]. Wiemy, jakie są cechy pozytywne i negatywne, natomiast trudno to zbilansować i jakieś saldo wyciągnąć. Gdyby nie było wyjazdów mogłoby się okazać, że część tych osób przedsiębiorczych rozwinię tu swoją działalność, co byłoby bardzo potrzebne, natomiast część zasilaby szeregi bezrobotnych, bo jeżeli nie tworzy się nowych miejsc pracy, to byłiby pensjonariuszami opieki społecznej bądź urzędów pracy. Która wartość byłaby większa – trudno mi powiedzieć”.

„Ja myślę, że tak, że zdecydowanie tak [tj. migracje pozytywnie wpływają na rozwój gminy – przyp. B.S.], albo i nie, bo to jest dość trudne pytanie ze względu na to, że to zależy od miejscowości, od nacji, od wielu innych rzeczy... Bo można dać wiele przykładów takich, że wpływ jest pozytywny, ale w konsekwencji wiele przykładów jest na to, że on jest negatywny”.

„Migracja generalnie jest problemem w skali kraju, jest problemem demograficznym, ale jak popatrzymy na nią pod kątem braku mieszkań, braku pracy, to czasami jest to błogosławieństwo dla tych, którzy wyjeżdżają i co tu dużo ukrywać dla samorządów, które nie mają nic do zaoferowania swoim obywatelom. Ja wcale nie cieszę się, że ludzie wyjeżdżają, natomiast z drugiej strony jeżeli ci ludzie wyjadą i wrócą za pięć, dziesięć lat i zainwestują tutaj pieniądze, to jest to pozytywne zjawisko. Dlatego ani nie mówię, że to jest coś bardzo złego, ani nie mówię, że to jest dobre”.

„To wszystko jest... tylko, że tych podatków nie mamy tutaj. My nie dostajemy nawet takich informacji, ile naszych ludzi tam pracuje, jaki podatek generalnie powinien do nas wrócić. My poprzez fundusze europejskie część tych podatków dostajemy, ale to nie dlatego, że nasi ludzie tam pracują. Bo gdyby wyliczyć tych wszystkich mieszkańców, którzy tam pracują, a tutaj mają rodziny i tak jakby stałe miejsce zamieszkania, no to by się okazało, że tych pieniędzy byłoby o wiele więcej. Z innej strony, gdyby ci wszyscy Polacy pracujący za granicą wrócili tutaj, to nie wiem czy znaleźliby pracę tutaj. I mogłoby się okazać, że byłiby na garnuszku opieki społecznej i też nie generowałiby nam tutaj zysku, dochodów, tylko jakieś obciążenia finansowe, które byłyby dla gminy. Tak więc to jest tak trudne trochę do wyważenia”.

„Nie potrafię odpowiedzieć, czy jest więcej korzyści, czy strat. Potrafię powiedzieć, że są korzyści i straty i jakie one są”.

Źródło: Solga [2013, s. 200].

2. Konsekwencje migracji zagranicznych w opinii przedstawicieli władz regionalnych w Polsce

Spośród wszystkich będących przedmiotem analiz ekonomicznych konsekwencji migracji zagranicznych w najszerszym zakresie na poziomie regionów dostrzegany jest transfer pieniędzy migracyjnych. Jest on wyraźnie widoczny na obszarze 13 województw. Napływ środków finansowych z zagranicy ma zatem szeroki wymiar, jednocześnie jednak wydatkowanie w skali kraju pieniędzy migracyjnych ma w przewadze charakter konsumpcyjny. W 8 województwach zaobserwowano wyraźne podniesienie poziomu życia i zamożności rodzin migrantów będące efektem dopływu środków finansowych, i jednocześnie także w 8 regionach ma miejsce zauważalny wzrost popytu na określone towary i usługi ze strony migrantów i ich rodzin. W tym ostatnim przypadku zwiększona siła nabywcza mieszkańców zarobkujących za granicą i wydatkowanie przez nich pieniędzy oczywiście pobudza regionalną gospodarkę i w sposób pośredni przekłada się na wzrost liczby miejsc pracy. Nie zmienia to jednak faktu, że typowo inwestycyjny charakter wydatkowania środków migracyjnych wciąż w kraju nie ma dużego znaczenia. Jedynie w 4 województwach dostrzeżono zauważalny wzrost liczby firm zakładanych przez powracających z zagranicy migrantów.

Nie ma podstaw, aby jednoznacznie ocenić pozytywny wpływ wyjazdów zagranicznych na zmniejszenie skali bezrobocia. Dzieje się tak dlatego, że – po pierwsze – zależność ta jest obserwowana w niespełna połowie regionów (9), a po drugie – jedynie na ok. 1/3 obszaru kraju (6 województw) redukcja stopy bezrobocia w związku z odpływem migrantów i zmniejszeniem popytu na pracę jest wyraźnie podkreślana. Jest oczywiście kwestią dyskusyjną ocena zakresu tych oddziaływań (tj. czy te 6 województw, w których zależność powyższa jest wyraźnie obserwowana, to dużo czy mało), warto jednak zaznaczyć, że w wielu analizach ocena wpływu emigracji na wielkość bezrobocia również nie jest jednoznaczna.

Bardziej ewidentna jest natomiast opinia wskazująca na utratę na skutek emigracji cennego kapitału ludzkiego i społecznego. Odpływ mieszkańców, ludzi młodych i przedsiębiorczych jest niebudzącą wątpliwości stratą dla regionalnej gospodarki. Sytuacja ta jest wyraźnie dostrzegana w 12 województwach i w zasadzie nie jest szczególnie artykułowana jedynie w regionach dynamicznie rozwijających się (np. województwo mazowieckie czy wielkopolskie), choć oczywiście także ich dotyczy. Deficyty w zasobach pracy, będące efektem odpływu specjalistów, osób wykształconych i pracowników określonych branż, wciąż są problemem na obszarze 5 regionów. Można zatem sądzić, że nasilenie tych braków, bardzo wyczuwalne w pierwszych latach po akcesji Polski do Unii Europejskiej, zmniejszyło się.

Wśród innych wyraźnie ujawniających się skutków ekonomicznych migracji zagranicznych zwrócono uwagę na obniżenie wielkości budżetów samorządowych poprzez niepłacenie podatków przez osoby zarobkujące za granicą oraz wzrastające obciążenia gmin z tego tytułu (7 województw). W związku ze zwiększonym odpływem pojawia się ponadto problem degradacji ekonomicznej obszarów wyludniających się i pozbawionych w wyniku emigracji nowych inicjatyw gospodarczych oraz – w efekcie – osłabienie ich potencjału ekonomicznego i obniżenie tempa procesów rozwojowych.

Konsekwencje natury demograficznej – te o pozytywnym charakterze – dostrzegane są głównie przez pryzmat poprawy poziomu wykształcenia migrantów oraz podnoszenia ich kompetencji zawodowych. Okazuje się, że nie są to jednak efekty na tyle znaczące, aby ocena wpływu migracji w tym zakresie mogła być dość zasadnicza. Warto natomiast wskazać na podkreślane pozytywne znaczenie nawet niedużej skali migracji powrotnych dla regionów dotkniętych w sposób szczególny depopulacją. Choć kwestia poprawy struktury demograficznej będąca efektem powrotów migrantów wraz z rodzinami nie była często podnoszona,

to zwracano na nią uwagę głównie w regionach mocno osłabionych na skutek zagranicznych wyjazdów (5 województw).

Jednoznacznie natomiast potwierdza się teza o niekorzystnym wpływie migracji na procesy demograficzne. Niemal we wszystkich województwach (13) ma miejsce spadek populacji, obserwowany zwłaszcza w grupie ludzi młodych i oceniony jako niekorzystnie oddziałujący na rozwój. W 10 regionach sytuacja nasilonego odpływu młodych skutkuje zniekształceniem struktury wieku, wyraźnym w 8 z nich. Również na obszarze połowy województw pojawiają się rejony wyludniające się. W 4 regionach poddanych procesowi długotrwałych migracji zagranicznych problem ten wyraźnie ogranicza ich możliwości rozwojowe.

Społeczne aspekty migracji zagranicznych należy odnieść przede wszystkim do negatywnych konsekwencji wyjazdów. Okazuje się bowiem, że wśród różnorodnych skutków migracji w pierwszym rzędzie zwraca się uwagę na problem tzw. sieroctwa migracyjnego. Jest to zjawisko nie tylko powszechnie występujące (zauważalne na obszarze 12 województw), ale w wielu z regionów (8) jest też wyraźnie sygnalizowane przez określone instytucje (np. szkoły). Równie szerokim i ważkim problemem jest też osłabienie relacji rodzinnych będące efektem wyjazdów zagranicznych jednego bądź kilku członków rodziny. W kontekście rozwoju regionalnego stan ten może powodować różnorodne trudności społeczne (np. wzrost patologii) oraz redukcję aktywności społecznej. Problemy tego rodzaju dostrzeżono na obszarze 13 województw, a w 9 z nich ocenione zostały jako istotne. W 8 województwach zwrócono też wyraźną uwagę na zmniejszające się kontakty migrantów z regionem pochodzenia. Jest to o tyle niekorzystne, że w efekcie zmniejsza się prawdopodobieństwo powrotu tych osób do kraju i efektywnego wykorzystania kapitału zgromadzonego podczas pobytu za granicą na cele inwestycyjne.

Pozytywne aspekty migracji zagranicznych o charakterze społecznym oceniane są z perspektywy jakości kapitału migrantów, tj. wzrostu dzięki pobytowi za granicą znajomości języka obcego, łatwości nawiązywania kontaktów i otwartości na nowe informacje oraz wzory. Nie zauważa się jednak, aby dzięki zagranicznym wyjazdom następował wyraźny wzrost innowacyjności migrantów. Dająca się zauważyć postawa proinwestycyjna migrantów została dostrzeżona jedynie w 4 regionach. W szerszym natomiast stopniu (tj. w 7 regionach) zwrócono uwagę na inny pozytywny aspekt pracy za granicą. Jest nim wzrost poczucia bezpieczeństwa socjalnego migrantów i członków ich rodzin, którzy dzięki wyższym dochodom mają możliwość oszczędzania w różnej formie, np. odłożenia pewnej części środków w funduszu emerytalnym.

Podsumowanie

Migracje zagraniczne i ich wielowymiarowe skutki stają się istotnym komponentem rozwoju w coraz większej liczbie regionów w Polsce. W sensie pozytywnym bądź negatywnym oraz w sposób bezpośredni lub pośredni oddziałują na podstawowe czynniki ich rozwoju, tj. na kapitał ludzki, społeczny oraz finansowy. Ocena tego oddziaływania jest jednak wysoce ambiwalentna (por. ramka 1), aczkolwiek wyniki prezentowanych badań silniej potwierdzają obawy, a w mniejszym stopniu wskazują na szanse, jakie z procesem emigracji wiążą regiony wysyłające. Odpływ migracyjny ogranicza możliwości wykorzystania kapitału ludzkiego i tym samym wyhamowuje dynamikę regionalnej gospodarki. Jednakże emigranci mogą też pozytywnie wpłynąć na możliwości rozwojowe regionu, gdy wykorzystają zdobyte za granicą wiedzę i umiejętności do budowania jego przewagi konkurencyjnej. Kapitał społeczny jest trudno kwantyfikowalny, jednak migracje z pewnością mają wpływ na podstawowe jego kategorie, a mianowicie zarówno na aktywność społeczną, jak i przedsiębiorczość. W pierwszym przypadku znacznie ograniczają regionalny potencjał w tym zakresie, w drugim również, chyba że wzbogacony za granicą kapitał migrantów stanie się cennym źródłem regionalnej innowacyjności po ich powrocie do regionu. Również kapitał finansowy jest niezbędny w procesie rozwoju gospodarczego, a stopień jego wykorzystania w regionie określają m.in. dochody ludności oraz samorządów terytorialnych. Dzięki pracy za granicą dochody mieszkańców mogą się istotnie zwiększyć. Przeznaczane na konsumpcję zwiększają w efekcie popyt wewnętrzny w regionie oraz podnoszą możliwości realizacji nowych inwestycji. Z drugiej jednak strony, jeśli kapitał finansowy analizować w aspekcie sytuacji finansowej samorządów terytorialnych, to odpływ pracowników może oznaczać wymierną utratę dochodów z podatków oraz, w najgorszym wypadku, utratę środków za-inwestowanych w wykształcenie i wyszkolenie wykwalifikowanych pracowników.

Literatura

- Solga B. (2013), *Miejsce i znaczenie migracji zagranicznych w rozwoju regionalnym*, Politechnika Opolska, Opole.

**THE IMPORTANCE OF INTERNATIONAL MIGRATION
IN THE REGIONAL DEVELOPMENT IN POLAND**

Summary: After a decade of membership in the European Union and the opening of the European job markets for the Poles, the importance of foreign migration and its influence on the development of individual regions grew significantly. The evaluation of foreign migration with regard to the opportunities and dangers for regional development – even if ambiguous – rightly puts foreign trips and their results in the context of developmental dangers. Therefore, the following consequences of migration have more influence: loss of human and social capital, decrease in population and distortion of age structure, deficit of workforce, educated personnel and workers within specific lines of business, smaller local budgets. Despite the transfer of income, increasing standards of living and wealth of migrant families, decreasing unemployment and growing occupational competences of the migrants resulting from migration, the influence of positive consequences of migration is visibly smaller.

Keywords: international migration, regional development, membership in the European Union.